

DOI: 10.46340/ephd.2020.6.1.27

Анатолій Димчук*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна***ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ
МАСОНСТВА (ВІД Й. Г. ФІХТЕ ДО СУЧАСНОСТІ)****Anatolii Dymchuk**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3313-5759>*Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine***FREEMASONRY SOCIAL DOCTRINE PHILOSOPHICAL
FOUNDATIONS (FROM J. G. FICHTE TO THE PRESENT)**

The article analyzes J. G. Fichte's social and philosophical views formed in the course of his Masonic activity, considering his remarkable «Philosophy of Freemasonry. Letters to Constant». In that work the German philosopher outlined his views on the Masonic movement's reform and future, analyzed the Freemasonry social tasks. The «Philosophy of Freemasonry» went far beyond masonic order internal issues and included J. G. Fichte's reflections on human society, morality, education, culture imperfection, social ideals and the foundations of progress conceptions. This work was a milestone in the European socio-ethical thought development and historically determined degrees of knowledge idea formation.

Keywords: philosophical system, social paradigm, J. G. Fichte, Freemasonry, Reformation, religion, education, freedom, meaning of life.

Сьогодні суспільство намагається знайти філософське обґрунтування нової планетарної реальності та по-новому розглядає великий спадок класичної філософії. Погляди Й. Г. Фіхте на суспільство викладені ним у низці робіт: «Головні риси сучасної епохи», «Факти свідомості», «Закрита торгова держава», «Промови до німецької нації», «Філософія масонства» користуються постійною увагою міжнародної філософської спільноти, що знайшло своє відображення у діяльності Міжнародного товариства Й. Г. Фіхте. Сучасне масонство стикається з тими ж проблемами, про які писав Й. Г. Фіхте. Проблема мети світового масонства сьогодні не менш актуальна ніж 220 років тому, коли перед масонством вперше постали подібні виклики.

Твір Й. Г. Фіхте «Філософія масонства» опинився поза увагою філософів та істориків через його назву та значну «масонську складову». Тому, актуальним науковим завданням є експлікація філософських засад соціальної доктрини масонства через переосмислення масонських ідей Й. Г. Фіхте в контексті ідейних пошуків масонства.

Головним джерелом статті виступає твір Й. Г. Фіхте «Філософія масонства. Листи до Константа»¹. Даний твір Й. Г. Фіхте практично не розглядався філософами, тільки історики науки аналізували причини його виникнення та наслідки певної ідеологічної конкуренції в масонському середовищі на межі XVIII-XIX століть². В той же час варто зазначити, що саме в українському філософсько-гуманітарному контексті був зроблений переклад «Філософії масонства» Й. Г. Фіхте, в Незалежному культурологічному часописі «І» 54 номер якого (2009 р.), під особливою назвою «Вільні муляри, масони» був цілком присвячений масонству в його історичних та соціально-філософських вимірах.

В цілому філософська спадщина Й. Г. Фіхте розглядалась у роботах А. Гулиги та А. Лук'янова, в яких переважна увага зосереджена на сприйнятті дійсності та специфіці предмета. Згідно А. Гулиги, предметом його є духовний світ людини³, а на думку А. Лук'янова – історія розвитку людського

¹ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Константа. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 48-84.

² Горбачев, Д. В. (2012). Фихте и Фесслер. *Новая и новейшая история*, 3, 217-224.

³ Гулыга, А. В. (2001). *Немецкая классическая философия*. Москва: Рольф, 332.

духу¹. До цієї лінії тлумачення близькі Г. Леоничев² та М. Громико³, які акцентують потенціал Й. Г. Фіхте як теоретичної основи цілеспрямованого виховання особистості, «культуризації» індивіда, оптимізації засвоєння ним культурної спадщини⁴. Як невдалу спробу поєднати абсолютне з кінцевим розглядає філософію Й. Г. Фіхте П. Гайденко. Згідно П. Гайденко, базове поняття Я містить риси Бога, людського роду та розуму, що веде до змішання їх у Й. Г. Фіхте⁵.

Найбільшу увагу дослідників радянського періоду притягнув внесок Й. Г. Фіхте в розробку діалектики. В роботах К. Бакрадзе⁶, Г. Каландарішвілі⁷, І. Нарського⁸, В. Асмуса⁹ та В. Кузнецова¹⁰ цей момент виділяється як центральний в його теоретичній спадщині. Означені дослідники підкреслюють значущість кроку, здійсненого Й. Г. Фіхте у даному напрямку: якщо його попередники розглядали наявність протиріччя в якості недоліку мислення, то автором діалектика позиціонується як необхідний метод розвитку змісту. Так, згідно з Г. Каландарішвілі діалектичні процеси трактуються Й. Г. Фіхте як універсальна властивість дійсності¹¹, а за К. Бакрадзе Й. Г. Фіхте взагалі намагався до обґрунтування діалектики¹².

В українському дослідницькому контексті тема «Фіхте та масонство» не розглядалася, поза увагою дослідників залишилися рецепції Й. Г. Фіхте соціальної доктрини масонства. Вплив соціальної доктрини Й. Г. Фіхте на духовні пошуки початку XIX ст. розглядав у своїх статтях¹³ сучасний український філософ В. Абашнік¹⁴. Огляд наукової літератури свідчить, що філософська спадщина Й. Г. Фіхте досліджено доволі однобічно й саме усуненню цього недоліку повинна допомогти запропонована розвідка.

До середини 1790-х рр. в масонських ложах Німеччини відчувалася певна ідейна та організаційна криза, що потребувала нового філософського аналізу та реформування застарілих структур. Нова суспільно-політична ситуація в Європі була пов'язана зі змінами, які принесла Велика Французька революція, що проголосила ідеали «свободи, рівності, братерства». Ідея «братерства», що була близька масонському середовищу, базувалася на «громадянському почутті» солідарності, соціальної активності та взаємної поваги. «Братерство» в той час розглядалося як синонім національного громадянського суспільства, союзу вільних та активних громадян, що формують з народу націю. На початку XIX ст. масони Англії, Франції, Німеччини доєдналися до процесів націотворення та шукали шляхи «оновлення світу».

¹ Лукьянов, А. В. (1997). *Философия Иоганна Готлиба Фихте*. Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 236.

² Леоничев, Г. М. (1970). Предпосылки и некоторые принципы теории познания И. Г. Фихте. *Вестник Московского университета, 7: Философия, 5*, 62-71.

³ Громыко, Н. В. (1988). Иоганн Готлиб Фихте и Жан-Поль Рихтер. *Историко-философский ежегодник '88. Москва: Наука, 117-134*.

⁴ Громыко, Н. В. (1993). *Мюнхенская школа трансцендентальной философии: историко-философские исследования*. Научно-аналитический обзор. Москва, 85.

⁵ Гайденко, П. П. (1990). *Парадоксы свободы в учении Фихте*. Москва: Наука, 127.

⁶ Бакрадзе, К. С. (1981). *Проблема диалектики в немецком идеализме*. Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 376.

⁷ Каландарішвілі, Г. М. (1963). *Диалектика в «Основах общего наукоучения» И. Г. Фихте*. Тбилиси: Изд-во Ак. Наук ГССР, 69.

⁸ Нарский, И. С. (1976). *Западноевропейская философия XIX в.* Москва: Высшая школа, 584.

⁹ Асмус, В. Ф. (1965). *Проблема интуиции в философии и математике (Очерк истории: XVI начало XX века)*. Москва: Мысль, 312.

¹⁰ Кузнецов, В. Н. (1989). *Немецкая классическая философия второй половины 18 начала 19 вв.* Москва: Высшая школа, 478.

¹¹ Каландарішвілі, Г. М. (1963). *Диалектика в «Основах общего наукоучения» И. Г. Фихте*. Тбилиси: Изд-во Ак. Наук ГССР, 69.

¹² Бакрадзе, К. С. (1981). *Проблема диалектики в немецком идеализме*. Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 376.

¹³ Абашнік, В. А. (2006). Разум и вера во время «спора об атеизме»: Й. Г. Фіхте и Й. Б. Шад. *Материалы международной научной конференции «Проблема веры и знания в немецкой классической философии»*. (г. Санкт-Петербург, 08-09 июня 2006 г.), 5-10.

¹⁴ Абашнік, В. О. (2017). Й. Г. Фіхте та Харківський університет. *XIII Харківські студентські філософські читання: до 255-річчя Йоганна Готліба Фіхте. Матеріали всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів*. (м. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017 р.), 8-12.

Частина масонських ідеологів була незадоволена профанацією та застоєм в масонстві, коли форма підміняла зміст, а мода випереджала сенси. У Західній Європі робилися спроби реформування масонства «в дусі суспільної користі», багатьма масонство уявлялося універсальним інструментом соціальних змін, таким собі «філософським каменем», від застосування якого можна було чекати чудесного затвердження у світі «морального закону та гармонічного порядку».

Філософ, громадський діяч та лідер німецьких масонів того часу Ігнац Аврелій Фесслер заявляв, що масонство має доповнювати публічні інститути, беручи на себе завдання моральної та релігійної освіти, прогресу. Історія світового масонства доводить, що ідеї І. А. Фесслера¹ почали реалізовуватися масонськими структурами у XIX ст.²

І. А. Фесслер у 1792-1795 рр. був членом «Союзу Евергетів» – таємного товариства, що ставило за мету корінні політичні перетворення, демократизацію суспільства. Наприкінці XVIII ст. І. А. Фесслер розробив нові ритуали масонства вищих ступенів IV-VIII. Він вважав масонський рух силою, здатною за допомогою емоційного впливу виховати внутрішні переконання «морально достойних громадян», «святості розумного порядку». Він мріяв шляхом «філософських театралізованих ритуальних містерій» затвердити ідеальні норми моралі для нового суспільства. Й. Г. Фіхте став масоном у 1793 р., швидко піднявшись по сходинкам масонської кар'єри він став «гросмейстером». У 1799 р. Й. Г. Фіхте почав співпрацювати з І. А. Фесслером у справі підготовки «масонської реформи». Як стверджує Д. Горбачов «за підсумками дискусії з Фесслером з'явився на світ головний масонський твір Й. Г. Фіхте «Філософія масонства». Це були перероблені філософом лекції, прочитані в масонській ложі «Роял Йорк» – «Про справжню мету масонства та масонські ієрогліфи»³.

Масонські лекції Й. Г. Фіхте торкнулися багатьох проблем соціальної філософії. Дослідник Д. Горбачов вважав, що опонуючи І. А. Фесслеру Й. Г. Фіхте розглядав масонство суспільно-корисним інститутом, був переконаний в тому, що масонський Орден може брати на себе лише ті функції, що не виконують держава, церква, або «будь-яке інше людське установа»⁴.

І. А. Фесслер виводив витoki масонства з секти есеїв та «єретичних» християнських сект середньовіччя. Й. Г. Фіхте більш оригінально розглядав походження масонства та вважав, що масонство повинно мати більш давню історію, що «таємна культура» зародилася ще в стародавні часи, коли людство тільки вийшло з «природного стану» та почало будувати цивілізацію. Будь-яка цивілізація породжує суперечності та неоднорідність, для «зняття» яких й було потрібно масонство. Воно відійшло від суто християнського забарвлення, зближуючи різні культури, релігії, соціальні верства.

На думку Й. Г. Фіхте такий родовід («так точно було, тому що мало би бути») не потребував документальних доказів, бо «таємні знання» мали усну традицію. Він стверджував, що про масонство: «...ніхто не може сказати, відкіля воно з'явилося, що воно таке і чого воно хоче... члени цього товариства врешті серйозно запитують себе: так відкіля ж ми прийшли? що ми і чого ми хочемо?». Це були головні філософські питання, що стосувалися не тільки масонського братерства. Намагаючись надати відповіді на поставлені питання Й. Г. Фіхте вказує: «Найбільша таємниця масонів у тому, що в них немає жодної таємниці... таємниця масонів у тому, що вони є...»⁵.

Водночас філософ каже про масонство як про соціальний феномен, бо воно: «поширилося з незбагненою швидкістю... над яким не владні жодні переслідування і глузування, невігластво і зрадництво». Філософ, який сам перебував у масонстві, шукає виправдання, запевнюючи читачів: «цей орден – не гра», «мудрі і добродішні чоловіки займаються орденом... в ордені наймудріших, найчесніших, знаннями, обдаруваннями і характером найбільш гідних людей», він має мету, що об'єднала людей «різного способу мислення, способу життя і виховання, і що, незважаючи на тисячі перепон, тримає їх разом»⁶.

¹ Киясов, С. Е. (2019). Власть и масонство в эпоху нового времени: противостояние или союз? *Известия Саратовского ун-та. Нов. сер. Сер. История. Международные отношения*. Саратов, Т. 19, Вып. 1, 43-51.

² Савченко, В. А. (2009). *Україна масонська*. Київ: Нора-друк, 360.

³ Горбачев, Д. В. (2012). Фихте и Фесслер. *Новая и новейшая история*, 3, 217-220.

⁴ Там само, 219.

⁵ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Констанана. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 48-49.

⁶ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Констанана. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 51-52.

Аналізуючи трьохсотрічний досвід діяльності масонів у світі історик С. Кіасов твердить, що: «проголошені ними месіанські ідеї ніколи не розходилися з прагматичними оцінками навколишнього світу, включаючи політику»¹.

Пошук мети масонства Й. Г. Фіхте починає з дослідження мотивації людей «мудрих і добрих» долучатися до цього Ордену: «те, чого хоче мудра і добродісна людина, що є її метою, є також і кінцевою метою людства. Єдина мета існування людини на землі – це не рай і не пекло, але лише людство, яке ми маємо тут, і найширша можлива освіта його... Що не співпадає з метою найширшої освіти, що ніяк не стосується її чи не є для неї частиною або засобом, те не може бути метою жодної людини... що стоїть вище чи нижче людства, те є поза колами його мислення, устремління і дії...»².

Розглядаючи мету масонського товариства філософ намагається дати характеристику процесів його оточуючих, мету модернізації суспільства. Фактично метою масонства Й. Г. Фіхте вважав емансипацію, подолання однобічності традиційного способу мислення, яка є наслідком поділу суспільства на різні соціальні, релігійні, культурні та професійні групи. Але, вважає Й. Г. Фіхте: «...орден Вільних Мулярів не може бути установою, що має за мету вправління окремих душевних сил людини... Про те достатньо потурбувалися у школах, університетах, у публічних творах і громадських закладах... Він не збирається поширювати просвітництво. Масонський орден не може бути школою рідкісних мистецтв і таємних наук...»³.

Й. Г. Фіхте попереджав прихильників Г. А. Фесслера, що вплив на братів-масонів «за допомогою фантазії та зворушливих і приголомшуючих душу вражень», не є продуктивним, тому що враження швидко минають, що головним для масонського зростання є навчання, виховання та наслідування прикладів⁴.

Філософ вважав, що масонство не повинно брати на себе функції, які неможливо реалізувати або функції, які реалізуються за допомогою інших інститутів: «...усяка мета, прийнята як своя будь-яким прошарком суспільства, була б цілковито і безумовно виключена для масонства ... мета може бути лише такою, для якої людське суспільство не має жодної особливої установи, – метою, для якої воно за її (мети) і за своєю (суспільства) природою цілковито не може мати жодної спеціальної установи»⁵.

Виходячи з такої постановки питання масонський Орден не дублює діяльність станів, інститутів, бо структура яка б існувала поза масонством робила би зусилля масонів зайвими. В той же час масони повинні «поєднати однобічну освіту для особливого прошарку у загальнолюдську освіченість». Вступаючи до Ордену масони відокремлюються від конкретного прошарку та культурного середовища з метою «підняти нашу освіченість до чисто людської», що б діяти як людина, яка разом із братами створює нову усебічну спільність – масонство, тобто мета масонства – «воно саме»⁶.

В масонстві, стверджує філософ: «...кожен отримує тою ж мірою, якою дає; завдяки тому, що він дає, дається і йому – дається саме уміння давати». На думку філософа саме товариство є школою соціальних відносин та соціального вдосконалення. Завдяки цьому масон стає більш соціальним та досконалим, «більш зрілим», ніж профани⁷.

Розглядаючи цілі та завдання масонського Ордену Й. Г. Фіхте переходить до роздумів про «кінцеву мету людського існування». Він відштовхується від того, що існування людини – підготовка до наступного переродження або «вищого існування». Почати реалізовувати ці завдання цього «існування» вже в цьому житті «є єдино збагненою метою»⁸.

¹ Кіасов, С. Е. (2019). Власть и масонство в эпоху нового времени: противостояние или союз? *Известия Саратовского ун-та. История. Международные отношения*, 19, 1, 44.

² Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Констанана. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 57.

³ Там само, 53.

⁴ Там само, 71.

⁵ Там само, 59.

⁶ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Констанана. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 54, 58, 60, 62-63.

⁷ Там само, 64-65.

⁸ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Констанана. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 54, 58, 60, 68-69.

Соціальний прогрес Й. Г. Фіхте бачить у безупинному русі «очищення та удосконалення», у діяльності масонів по утвердженню просвітництва, моральності, багатобічності, свідомості громадянина світу, почуття обов'язку. Масон повинен будувати суспільство на основі правових законів розуму, правового громадянського устрою, еволюцію держави він бачить у відмиранні старих інститутів та переходу до самоорганізованого суспільства, коли «...усе людство повинне скласти одну-єдину, моральну і віруючу громаду ... природа повинна підкоритися розумній волі»¹.

Для Й. Г. Фіхте право – категорія апіорна. Воно виводилося з «чистих» форм розуму. Необхідність у праві диктує самосвідомість, бо тільки наявність права створює умови для виявлення найголовнішої субстанції особи.

У праці «Замкнена торгова держава», що була написана в той же час, що и «Філософія масонства» Й. Г. Фіхте змалював картину ідеальної держави, в основі якої лежать розум і справжня свобода. Й. Г. Фіхте вважав державу тимчасовим інститутом, вона є зло, допоки люди морально не розвіваються настільки, що зможуть обійтися без держави. Після зникнення держави встановиться природний стан людини, який відповідатиме її справжній природі та призначенню².

Автор попереджає, що у масонського Ордену існує негативна конотація як: «ворога престолів і підбурювача революційної смути»³, але сама політика не є предметом діяльності Ордену, бо масони відкидають зарозуміле «бажання пришвидшити щось у розвитку людства... великі перетворення завжди були викликані лише великими і загальними причинами», більш того, масони підтримують державні інститути у прагненні до досконалості та захисту прав громадян, встановлюють взаємодію між структурами суспільства та зближуючи соціальні верстви⁴.

Й. Г. Фіхте вказує, що масонство не є «таємною церковною чи містичною сектою», він виявляє особливий масонський погляд з церковного питання, запевнюючи, що з «церковною релігією», що інколи видається «просто смішною», у масонів «немає нічого спільного». Критикуючи клерикалізм він твердив, що: «...релігія не може бути використана ані для збереження громадянського порядку, ані для заспокоєння і розради», бо вона «...хоче існувати відокремлено» від суспільства. Він впевнений, що: «релігійні погляди народів пристосувалися до їх рис і звичаїв, прагнуть нав'язати йому свою власну як єдину істинну», що церковні відмінності базуються на зовнішніх ознаках та випадковостях: «що умовами часу і місця привнесено у релігійні погляди суспільства»⁵.

Розглядаючи недосконалість церковної освіти та релігійного знання Й. Г. Фіхте бачить в ньому «багато випадкового й однобічного» та пропонує усунути наслідки цього способу просвітництва «масонським шляхом». Для емансипації суспільства, на думку Й. Г. Фіхте потрібно, щоб релігійна людина стала «просто людиною, що має релігію», відкинувши все зовнішнє, однобічне, «ізольоване і самобутнє», що нав'язує кожна конфесія. В той же час, на думку філософа, справжній масон «...прагне лише до поставленої йому земної мети, будучи твердо переконаним, що за нею криється мета небесна... Його думка – завжди у вічності, його зусилля – завжди з вами... Релігія масона є чимось зовсім іншим, ніж релігія будь-якої існуючої церкви». Релігія розглядається, як «особлива мета всієї нашої діяльності, або як засіб для якоїсь чуттєвої мети», справжній масон: «...не релігійний, однак мислить і діє релігійно; релігія для нього – не предмет, а лише той етер, у якому з'являються йому усі предмети»⁶.

С. Кіясов вважає, що масонство: «...виступало, перш за все, в якості побороювача традиційного, усталеного концепту християнської віри...», що для нього пріоритетним було самостійне пізнання світу та «світське по суті, моральне просвітництво людини»⁷.

У «Філософії масонства» Й. Г. Фіхте торкнувся поняття «таємна культура», вказуючи, що витоки масонства у таємній культурі «тих східних народів, з публічної культури яких виникло християнство». В той же час він вважав, що «таємна культура» може поширюватися тільки серед тих, хто здатен її сприйняти, вона може існувати тільки спираючись на офіційну, публічну культуру

¹ Там само, 78, 80.

² Фіхте, Й. Г. (2019). *Замкнутое торговое государство*. Москва: Юрайт, 133.

³ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Константа. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 50.

⁴ Там само, 67-68, 80.

⁵ Там само, 53, 74, 76.

⁶ Там само, 54, 73-74.

⁷ Кіясов С. Е. (2019). Власть и масонство в эпоху нового времени: противостояние или союз? *Известия Саратовского ун-та. Международные отношения*, 19, 1, 45.

«слідуючи за нею». В той же час «таємна культура» відкриває людям очі на приховані або незрозумілі закони: «публічну історію можна було б пояснити з точки зору історії таємної»¹.

Висвітлюючи свої погляди на масонський Орден під кутом завершення еволюції людського суспільства, відношення до церкви, права та держави, Й. Г. Фіхте торкнувся питання глобальних завдань людства: «...сформувати одну-єдину моральну церкву, одну правову державу ... усунути шкідливі наслідки однобічності... щоб нерозумна природа корилася розумній волі»². Ця однобічність, на думку автора, виявляється у становій освіті, у ворожих конфесіях та конкуруючих станах.

Таємна організація, може мати виправдання для свого існування у випадку виконання особливої, недосяжної для інших об'єднань мети. Такою метою на думку філософа є формування «цілісної» людини – громадянина нового суспільства, заснованого на ідеалах всебічного розвитку³. Й. Г. Фіхте пропонував виховання масонів за допомогою раціонального навчання та особистого прикладу, навчання яке можливе саме у масонських ложах – структурах «малого суспільства»⁴, які стають певним «учбовим полігоном» для учнів-масонів⁵. У «Промовах до німецької нації» Й. Г. Фіхте повертається до цієї проблематики, пропонуючи шлях до її вирішення за допомогою національного виховання та освіти народу, на засадах запропонованого ним наукового вчення⁶.

Праці Й. Г. Фіхте 1799-1802 рр. відзначалися духом лібералізму, реформізму та космополітизму, впливом природно-правової доктрини. Він був переконаний, що кожна особа виконує призначення, втілене в неї вищою волею. Проте, це призначення кожна людина може усвідомлювати по-різному. Залежно від того, відбулося з нею релігійно-моральне перевтілення чи ні. Якщо ні, то чуттєві насолоди, суспільний статус та визнання, моральна пиша, слава та величання з боку сучасників та нащадків будуть головною метою її вчинків. У тому ж випадку, коли перевтілення розуму і волі відбулось, власне призначення сприймається людиною як особиста частка у творенні світу відповідно до закону абсолютної волі. І лише так стає можливим виправлення зла у світі, моральна гідність, дійсна свобода моральної мотивації, братерська любов. Й. Г. Фіхте побачив певну прірву між культурною, професійною людиною та людиною, що не має культурного спадку, він шукав рішення, яке дозволило б масонству задовольнити потреби людства у культурній єдності, у розвитку особистості.

На початку XIX ст. існувала потреба в організації, що поставить за мету всебічний розвиток людини як людини, а не тільки як фахівця, громадянина держави або прихильника певної церковної структури. Ця організація повинна була будуватися на засадах внутрішньої свободи, виховання моральності та почуття обов'язку. Справу Й. Г. Фіхте по реформуванню світового масонства продовжив масонський філософ другої половини XIX ст. Альберт Пайк, що ще більш детально актуалізував соціальну складову масонської парадигми. Він вважав, що: «...людина несе зобов'язання перед самим собою бути вільним. Вона несе зобов'язання перед своєю країною шукати їй свободи... Тому одвічними ворогами людства стали Тиранія та Узурпація»⁷. За А. Пайком масонство покликано виборювати свободу шляхом підвищення морального та культурного рівня суспільства, інтелектуального впливу на народи, введення в обіг нових ідей: «Дати народу у володіння скарби Розуму – ось єдиний спосіб утримати і зберегти свободу»⁸, «Проповідуючи Свободу, Рівність і Братерство, масонство вчить тому, що людина знайде їх, лише довівши, що гідне їх, а доведе воно це, лише знайшовши моральну силу, розум і просвіту... необхідно готувати народи до набуття самоврядування»⁹.

¹ Фіхте, Й. Г. (2009). Філософія масонства. Листи до Константа. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 54, 79.

² Там само, 69.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Савченко, В. А. (2009). *Україна масонська*. Київ: Нора-друк, 70.

⁶ Фіхте, Й. Г. (2009). *Речи к немецкой нации*. СПб: Наука, 350.

⁷ Пайк, А. (2007-2008). *Мораль и Догма Древнего и Принятого Шотландского Устава Вольного Каменничества*, Москва: Ганга, I, 28.

⁸ Пайк, А. (2007-2008). *Мораль и Догма Древнего и Принятого Шотландского Устава Вольного Каменничества*. Москва: Ганга, I, 37.

⁹ Пайк, А. (2007-2008). *Мораль и Догма Древнего и Принятого Шотландского Устава Вольного Каменничества*. Москва: Ганга, II, 30-31.

С. Киясов розглядає масонство як певний наднаціональний «експериментальний» соціальний інститут мобілізації «національного інтелектуального потенціалу», що був використаний для модернізації суспільства, формуванню нового світогляду та сприяв: «...поширенню передових морально-етичних цінностей, що становлять основу ментальності сучасного демократичного суспільства»¹. Цей погляд базується, як на розгляді послідовних кроків масонства в історичному контексті, так і на спадкоємності ідей сучасного масонського Ордену настановам Й. Г. Фіхте та А. Пайка. Близьким до думок Й. Г. Фіхте та А. Пайка є сучасний масонський «Катехізис», де є такі слова: «Вільним є той, хто помер для обивательських забобонів... Повага до людини не може вимірюватися нічим іншим, крім як постійністю та силою, з якими він слугує утвердженню добра»². «Протягом 300 років чоловіки різного походження, віросповідань, епох і рас зустрічалися як рівні, щоб зробити себе кращими людьми. Такі настрої ніколи не були більш актуальними або потрібнішими, ніж сьогодні» – виголосив найвпливовіший сучасний масонський лідер Великий Майстер Об'єднаної Великої Ложі Англії принц Едвард Кентський³.

Масонство сприймалося Й. Г. Фіхте як філософія майбутнього, що готує свідомість і волю індивіда до перевтілення, а людство – до прогресу. Ідея перевтілення людини (можливий вплив буддизму, в цей час перші буддистські тексти перекладалися німецькою), відмови індивіда від власного Я, для служіння Богу, втілення у цьому світі Його волі, ніким окрім нього самого здійснені бути не можуть. Тому що це – діяння справжньої моральної свободи. В цю перспективу майбутнього царства абсолютного Розуму й спрямована його доктрина.

На переконання Й. Г. Фіхте масонський орден повинен опікуватися лише тими проблемами, які неможливо реалізувати за допомогою публічних інститутів громадянського суспільства. Метою масонства є подолання однобічності, обмеженості в освіті, у способі життя та мислення, яка є наслідком поділу суспільства на окремі стани, класи, будь-які інші соціальні групи. Масонський орден першочергово потрібен людям щоб підготувати їх до сприйняття істини дійсної релігійності та універсальної загальнолюдської освіти, наслідком якої має стати безперервний прогрес суспільства. Рушійною силою його стануть вільні від станової обмеженості найбільш придатні члени широкого суспільства, виховані орденом методами раціональної освіти та особистого прикладу.

Філософію Й. Г. Фіхте можна назвати своєрідною школою гуманізму, оскільки вона має потужний евристичний потенціал для висвітлення перспектив розвитку людства, колізії між спекулятивним та виключно емпіричним методам вивчення суспільного розвитку. Вважаючи притаманне масонам сприйняття сакральної суті віри єдиною для усіх людей та народів. Й. Г. Фіхте вдалося оформити концепцію історії та призначення спільноти вільних каменярів. «Філософія масонства» вийшла далеко за межі внутрішніх орденських питань та включало уявлення Й. Г. Фіхте про устрій та причини недосконалості людського суспільства, моралі, виховання, культури, громадські ідеали і основи прогресу. Ця робота стала віхою в розвитку європейської соціально-філософської думки, у формування ідеї прогресивного розвитку суспільства та історично-визначених ступенів пізнання.

References:

1. Abashnik, V. A. (2006). Razum i vera vo vremja «spora ob ateizme»: J. G. Fichte i J. B. Shad. [Reason and Faith the "Debate on Atheism": J. G. Fichte and J. B. Schad]. *Materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii «Problema very i znaniya v nemeckoj klassicheskoj filosofii»*. (g. Sankt-Peterburg, 08-09 ijunja 2006 g.) [Materials of the International Scientific Conference "The Problem of Faith and Knowledge in Classic German Philosophy" (St. Petersburg, June 08-09, 2006)]. [in Russian].
2. Abashnik, V. O. (2017). Y. H. Fichte ta Kharkivskiy universytet. [Johann Gottlieb Fichte and Kharkiv University]. *XIII Kharkivskiy studentskiy filosofskiy chytannia: do 255-richchia Yohanna Hotliba Fichte. Materialy vseukrainskoi naukovoї konferentsii studentiv ta aspirantiv*. (m. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, 2017). [13th Kharkiv Student Philosophic Readings: to 225th Anniversary of Johann Gottlieb Fichte. Materials of All-Ukrainian Scientific Conference of Students and Aspirants. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv national University]. [in Ukrainian].

¹ Киясов, С. Е. (2019). Власть и масонство в эпоху нового времени: противостояние или союз? *Известия Саратовского ун-та. История. Международные отношения*, 19, 1, 46, 49-50.

² *Катехизис ученика вольного каменщика* (2011). Москва: Генезис, 185.

³ Freemasonrytoday (2020). *Grand Master HRH The Duke of Kent on maintaining the momentum created by the Tercentenary* <<https://www.freemasonrytoday.com/ugle-sgc/ugle/grand-master-hrh-the-duke-of-kent-on-maintaining-the-momentum-created-by-the-tercentenary>> (2020, March, 18).

3. Asmus, V. F. (1965). *Problema intuicij v filosofiji i matematike (Ocherk istorii: XVI nachalo XX veka)* [The Problem of Intuition in Philosophy and Mathematics (Essay on the History: 16th the Beginning of the 20th Century)]. Moscow: Mysl. [in Russian].
4. Bakradze, K. S. (1981). *Problema dialektiki v nemeckom idealizme* [The Problem of Dialectic in German Idealism]. Tbilisi: Izd-vo Tbilisskogo universiteta. [in Russian].
5. Gajdenko, P. P. (1990). *Paradoksy svobody v uchenii Fihte* [The paradoxes of freedom in Fichte's Teaching]. Moscow: Nauka. [in Russian].
6. Gorbachev, D. V. (2012). Fihte i Fessler [Fichte and Fessler]. *Novaja i novejšaja istorija*, 3, 217-224. [in Russian].
7. Gromyko, N. V. (1988). Iogann Gotlib Fihte i Zhan-Pol Rihter [Johann Gottlieb Fichte and Jean Paul Richter]. *Istoriko-filosofskij ezhegodnik '88* [History of Philosophy Yearbook '88]. Moscow: Nauka, 117-134. [in Russian].
8. Gromyko, N. V. (1993). Mjunhenskaja shkola transcendent'al'noj filosofii: istoriko-filosofskie issledovanija [The Transcendental Philosophy of the Munich School: Historic-Philosophical Researches]. *Nauchno-analiticheskij obzor* [Scientific-Analytical Review]. Moscow. [in Russian].
9. Gulyga, A. V. (2001). *Nemeckaja klassičeskaja filosofija* [Classical German Philosophy]. Moscow: Rolf. [in Russian].
10. Kalandarishvili, G. M. (1963). *Dialektika v «Osnovah obshhego naukouchenija» I. G. Fihte* [Dialectic in J. G. Fichte's "Foundations of the Entire Science of Knowledge"]. Tbilisi: Izd-vo Ak. Nauk GSSR. [in Russian].
11. *Katehizis učenika volnogo kamenshhika* (2011). [Entered Apprentice Mason's Catechism]. Moscow: Genezis. [in Russian].
12. Kijasov, S. E. (2019). Vlast i masonstvo v jepohu novogo vremeni: protivostojanie ili sojuz? [The Authority and Masonry in the Modern History: Confrontation or Union?] *Izvestija Saratovskogo un-ta. Istorija. Meždunarodnye otnoshenija* [Proceedings of Saratov University. History. International relationships], 19, 1, 43-51. [in Russian].
13. Kuznecov, V. N. (1989). *Nemeckaja klassičeskaja filosofija vtoroj poloviny 18 nachala 19 vv* [Classical German Philosophy of the Second Half of the 18th and Beginning of the 19th Centuries]. Moscow: Vysshaja shkola. [in Russian].
14. Leonychev, G. M. (1970). Predposylki i nekotorye principy teorii poznaniya I. G. Fihte [Presupposition and Some Principles of J. G. Fichte's Theory of Knowledge]. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, 7: *Filosofija* [Moscow University Bulletin. Series 7. Philosophy], 5, 62-71. [in Russian].
15. Lukjanov A. V. (1997). *Filosofija Ioganna Gotliba Fihte* [Johann Gottlieb Fichte's Philosophy]. Orenburg: Izdatelskij centr OGAU. [in Russian].
16. Narskij, I. S. (1976). *Zapadnoevropejskaja filosofija XIX v.* [Western European Philosophy of the 19th century]. Moscow: Vysshaja shkola. [in Russian].
17. Pajk, A. (2007-2008). *Moral i Dogma Drevnego i Prinjatogo Shotlandskogo Ustava Volnogo Kamenshhichestva*. [Morals and Dogma of the Ancient and Accepted Scottish Rite of Freemasonry]. Moscow: Ganga, I-III. [in Russian].
18. Savchenko, V. A. (2009). *Ukraina masonska* [Masonic Ukraine]. Kyiv: Nora-druk. [in Ukrainian].
19. Fikhte, Y. H. (2009). *Filosofija masonstva. Lysty do Konstana*. [Philosophy of Masonry: Letters to Constant]. *Nezaleznyi kulturolohichni chasopys «I»* [Independent Cultural Magazine "I"], 54, 48-84. [in Ukrainian].
20. Fihte, I. G. (2019). *Zamknutoe torgovoe gosudarstvo* [The Closed Commercial State]. Moscow: Jurajt. [in Russian].
21. Fihte, I. G. (2009). *Rechi k nemeckoj nacii* [Addresses to the German Nation]. St. Petersburg: Nauka. [in Russian].
22. Freemasonrytoday (2020). *Grand Master HRH The Duke of Kent on maintaining the momentum created by the Tercentenary* <<https://www.freemasonrytoday.com/ugle-sgc/ugle/grand-master-hrh-the-duke-of-kent-on-maintaining-the-momentum-created-by-the-tercentenary>> (2020, March, 18). [in English].